

O'zbekiston tijorat banklari misolida risklarni diversifikatsiya qilish amaliyoti

Axmedova Nodira Abdurashid-qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti 4 bosqich talabasi

E-mail: nodira11022020@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston tijorat banklari faoliyatida risklarni diversifikatsiya qilish amaliyoti va uning bank tizimi barqarorligini ta'minlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy bank tizimida kredit, likvidlik, valyuta va operatsion risklar moliyaviy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Shu sababli risklarni samarali boshqarish hamda ularni diversifikatsiya qilish banklarning moliyaviy barqarorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqot davomida O'zbekiston tijorat banklarida qo'llanilayotgan risklarni diversifikatsiya qilish usullari, kredit portfelini tarmoqlar bo'yicha taqsimlash, valyuta risklarini kamaytirish mexanizmlari va investitsion faoliyatni muvozanatlashtirish jarayonlari o'rganildi. Shuningdek, xalqaro bank amaliyoti asosida milliy bank tizimida risklarni boshqarishning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, diversifikatsiya strategiyasini takomillashtirish banklar faoliyatining samaradorligini oshirish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qilishi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: Risk, diversifikatsiya, tijorat banklari, kredit portfeli, moliyaviy barqarorlik, bank tizimi, likvidlik riski, valyuta riski, investitsiya, risklarni boshqarish.

Kirish

Bugungi kunda bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Tijorat banklari iqtisodiyotni moliyalashtirish, investitsion jarayonlarni qo'llab-quvvatlash hamda aholi va tadbirkorlik subyektlariga moliyaviy xizmatlar ko'rsatishda asosiy institut sifatida faoliyat

yuritadi. Shu bilan birga, bank faoliyati turli xil moliyaviy va iqtisodiy risklar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularni samarali boshqarish bank tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan globallashuv jarayonlari, moliyaviy bozorlarning integratsiyalashuvi va iqtisodiy beqarorlik holatlari bank tizimiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, kredit risklari, foiz stavkalari o‘zgarishi, valyuta kurslari tebranishi va likvidlik muammolari tijorat banklari faoliyatida katta xavf tug‘diradi. Shu sababli risklarni boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish, xususan, risklarni diversifikatsiya qilish amaliyoti dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Diversifikatsiya tushunchasi moliyaviy resurslarni turli yo‘nalishlarga taqsimlash orqali ehtimoliy yo‘qotishlarni kamaytirishni anglatadi. Bank amaliyotida diversifikatsiya kredit portfelini bir nechta tarmoqlar, hududlar va mijozlar o‘rtasida taqsimlash, investitsiyalarni turli moliyaviy instrumentlarga joylashtirish hamda valyuta operatsiyalarini muvozanatlashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu esa bankning biror tarmoq yoki mijozga haddan tashqari bog‘lanib qolishining oldini oladi.

O‘zbekiston bank tizimida ham so‘nggi yillarda risklarni boshqarish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Markaziy bank tomonidan xalqaro standartlar asosida prudensial nazorat mexanizmlarining takomillashtirilishi tijorat banklari faoliyatining barqarorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Xususan, Basel standartlari asosida kapital yetarliligi, likvidlik ko‘rsatkichlari va kredit portfelining sifati ustidan nazorat kuchaytirildi. Bu esa banklarda risklarni diversifikatsiya qilishga bo‘lgan ehtiyojni yanada oshirdi.

Tijorat banklarida kredit portfelini diversifikatsiya qilish eng muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki kredit operatsiyalari bank daromadlarining asosiy qismini tashkil etadi. Agar kreditlar faqat bitta iqtisodiy tarmoq yoki ma’lum bir yirik mijozlarga ajratilsa, iqtisodiy inqiroz yoki bozor

sharoitlarining o'zgarishi bank faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli kreditlarni sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, qurilish va boshqa tarmoqlar bo'yicha muvozanatli taqsimlash bank risklarini kamaytiradi.

Bundan tashqari, valyuta risklarini diversifikatsiya qilish ham O'zbekiston banklari uchun dolzarb masala hisoblanadi. Milliy valyuta kursining o'zgarishi xorijiy valyutadagi aktiv va majburiyatlarga ta'sir ko'rsatadi. Shu bois banklar turli valyutalarda operatsiyalar olib borish, hedjirlash instrumentlaridan foydalanish hamda xalqaro moliyaviy bozorlar bilan hamkorlikni kengaytirish orqali risklarni kamaytirishga intilmoqda.

Investitsion faoliyatda ham diversifikatsiya muhim o'rin tutadi. Tijorat banklari qimmatli qog'ozlar, davlat obligatsiyalari va boshqa moliyaviy instrumentlarga investitsiya kiritishda turli aktivlar o'rtasida muvozanatni saqlashi zarur. Bu bank aktivlarining xavfsizligini ta'minlash bilan birga daromadlilikni oshirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston tijorat banklarida risklarni diversifikatsiya qilish amaliyotini rivojlantirish bank tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt asosidagi risk monitoring tizimlarini joriy etish bank risklarini oldindan aniqlash va samarali boshqarish imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, risklarni diversifikatsiya qilish tijorat banklari faoliyatida moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston tijorat banklari faoliyati misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, kredit portfelini tarmoqlar bo'yicha taqsimlash, investitsion faoliyatni muvozanatlashtirish hamda valyuta operatsiyalarini samarali boshqarish banklarning risklarga chidamliligini oshiradi.

Mamlakatimizda bank tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar risklarni boshqarish tizimini yanada

takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Xususan, Basel standartlari asosida prudensial nazoratning kuchaytirilishi tijorat banklarining kapital yetarliligini oshirish va moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashga yordam bermoqda.

Kelgusida banklarda risklarni diversifikatsiya qilish samaradorligini oshirish uchun raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va Big Data tahliliy tizimlaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu esa risklarni oldindan prognoz qilish, kredit portfeli sifatini yaxshilash va moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirishga imkon yaratadi.

Shuningdek, banklar tomonidan mijozlar bazasini kengaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirish hajmini oshirish ham risklarni diversifikatsiya qilishning samarali yo'nalishlaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Umuman olganda, risklarni diversifikatsiya qilish amaliyotini rivojlantirish O'zbekiston bank tizimining xalqaro moliya bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Tijorat banklarida risklarni boshqarish bo'yicha me'yoriy hujjatlar". Toshkent, 2024.
2. Basel Committee on Banking Supervision. *Basel III: International Regulatory Framework for Banks*. Basel, 2023.
3. Lavrushin O.I. *Bankovskie riski i upravlenie umu*. Moskva: KNORUS, 2021.
4. Rose P.S., Hudgins S.C. *Bank Management and Financial Services*. New York: McGraw-Hill Education, 2022.
5. Karimov U.B. "O'zbekiston bank tizimida moliyaviy risklarni boshqarish mexanizmlari". *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar* ilmiy jurnali, 2023, №4.